

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС ИСТОРИЯ НА ВЕЧНОСТТА

Превод от испански: Румен Стоянов, 1994

chitanka.info

I

В онова място на *Енеидата*, което иска да запита относно природата на времето и да я определи, се твърди, че това е немислимо, ако предварително не се опознае вечността, която — както всички знаят — е неговият образец и първообраз. Това начално предупреждение, още по-сериозно, ако вярваме, че е искрено, изглежда премахва всяка надежда да се разберем с човека, който го е написал. Времето е проблем за нас, трептящ и възискателен проблем, може би най-жизненият от метафизиката; вечността — една игра или една уморена надежда. Четем в Платоновия *Тимей*, че времето е подвижен образ на вечността; и това е само един акорд, който никого не отвлича от убеждението, че вечността е образ, направен от времева субстанция. Този образ, тази груба дума, обогатена от човешките несъгласия, възнамерявам да изобразя.

Обръщайки Платоновия метод (единствен начин да го използвам), ще започна, като припомня мрачините, присъщи на времето: метафизическо, естествено тайнство, което трябва да предшества вечността, дъщеря на хората. Една от тия мрачини, не най-трудната, ала не по-малко красива, е непозволяващата ни да уточним посоката на времето. Че течало от миналото към бъдното, е всеобщо вярване, ала не по-нелогично е обратното, уловено в испански стих от Мигел де Унамуно:

*Ноцна, реката на часовете тече
откъм своя извор, който е вечното утре...*^[1]

И двете са еднакво правдоподобни — и еднакво непроверими. Бредли отрича двете и подхвърля една лична хипотеза: да изключим бъдещето, което е само построение на нашата надежда, и да сведем „сегашното“ до агонията на настоящия момент, разлагащ се в миналото. Това времево връщане назад обикновено съответства на

низходящите или блудкави състояния, докато всяка напрегнатост ни се струва, че крачи към бъдното... Бредли отрича бъдещето; една от философските школи на Индия отрича настоящето, понеже го смята за неуловимо. *Портокалът е на път да падне от клона или вече е на земята* — твърдят тия чудновати опростители. — *Никой не го вижда да пада.*

Други трудности предлага времето. Една, може би най-голямата, за синхронизиране на индивидуалното време на всеки човек с общото време на математиката, е била прекалено разгласявана от неотдавнашната релативистка разтревоженост и всички я помнят — или помнят, че са я помнили до съвсем скоро. (Аз я възвръщам така, обезобразявайки я: ако времето е умствен процес, как могат да го споделят хиляди човеци или дори двама различни човека?) Друга трудност е определената от елеатите да опровергае движението. Тя може да се побере в тия думи: *Невъзможно е в осемстотин години време да протече един четиринадесетминутен отрязък, защото преди това е задължително да са изминали седем, а преди седемте — три и половина минути, една минута и три четвърти, и така безкрайно, тъй че четиринадесетте минути никога не се изпълват.* Ръсел отбива този довод, утвърждавайки действителността и дори вулгарността на безкрайните числа, които обаче по определение се осъществяват веднъж не като „краен“ завършек на един изброителен процес без край. Тези Ръселови числа са добър предшественик на вечността, която също не се оставя да бъде определена чрез изброяване на нейните части.

Никоя от различните вечности, които хората са планирали — на номинализма, на Иринея, на Платон, — не е механично прибавяне на миналото, настоящето и бъдещето. Това е нещо по-просто и помагическо: то е едновременността на тези времена. Обикновеният език и онзи учудващ речник, *чието всяко ново издание ни кара да съжаляваме за предишното*, изглежда не го знаят, но така са я мислили метафизиците. *Предметите на душата са последователни, сега Сократ, а после един кон* — чета в пета книга на *Енеидата*, — *винаги едно изолирано нещо, което се зачева, и хиляди, които се губят; но Божественият ум обхваща заедно всички неща. Миналото е в своето настояще, също както и бъдещето. Нищо не протича в този*

свят, в който съществуват всички неща, неподвижни в щастливостта на своето положение.

Преминавам към разглеждане на тази вечност, от която са произтекли последващите. Истина е, че Платон не я открива, — в една специална книга говори за „древните и свещени философи“, които са предшествовали последната, — но разширява и блестящо обобщава всичко, каквото са си въобразявали предишните. Дойсен го сравнява със залеза: страстна и последна светлина. Всички гръцки схващания за вечност се сливат в неговите книги, било отхвърляни, било трагично украсени. Затова го карам да предхожда Иринея, повеляващ втората вечност: увенчана от три различни, ала заплетени лица.

Казва Плотин със забележим плам: *Всяко нещо в интелигибилното небе е също небе и там земята е небе, както небе са и животните, растенията, мъжете и морето. Имат за зрелище зрелището на един свят, който още не е породен. Всеки се оглежда в другите. Няма нищо в този свят, което да не е прозрачно. Нищо не е непроницаемо. Нищо не е мътно и светлината среща светлина. Всички са навсякъде и всичко е всичко. Всяко нещо е всички неща. Слънцето е всички звезди и всяка звезда е всички звезди и слънцето. Никой не върви там като по чужда земя. Тази единоподушна вселена, този апотеоз на уподобяването и на размяната все още не е вечността; това е едно погранично небе, неосвободено изцяло от числеността и от пространството. Към съзерцанието на вечността, към света на вселенските облици иска да призове това място от пета книга: *Нека хората, които очарова този свят — неговата способност, неговата красота, редът на неговото постоянно движение, боговете, изявени или невидими, които го обхождат, демоните, дърветата и животните, — въздигат мисълта до тази действителност, на която всичко това е копие. Ще видят там обличията не с взета в заем вечност, а вечни и ще видят също своя водач, чистия Ум, и недостижимата Мъдрост, и истинската възраст на Хронос, чието име е Целостта. Всички безсмъртни неща са в него, всеки интелект, всеки бог и всяка душа. Всички места са му настоящи, къде ще иде? Той е в щастието, защо да опитва пренасяне и превратности? Не му е липсвало отначало това състояние и го е спечелил после. В една-единствена вечност нещата са негови: тази вечност, на която**

времето подражава, въртейки се около душата, винаги беглец от едно минало, винаги алчен за едно бъдеще.

Повтаряните твърдения за множественост, които предоставят предходните новоредия, могат да ни въведат в грешка. Идеалната вселена, в която ни приканва Плотин, е по-малко преследваща разнообразие, отколкото пълнота; това е един подбран репертоар, нетърпящ повторението и плеоназма. Това е неподвижният и ужасен музей на платоническите първообрази. Не знам дали са го гледали смъртни очи (извън фантазорския предусет или кошмара) и далечният грък, който го е измислил, дали си го е представял някой път, ала нещо музейно предусещам в него: неподвижен, чудовищен и подреден... Става дума за една лична въобразеност, без която читателят може да мине; не е уместно да мине без някоя обща вест за тия платонически първообрази, първопричини или идеи, населяващи и съставлящи вечността.

Едно обстойно обсъждане на платоническата система е невъзможно тук освен известни предупреждения с подготвителна цел. За нас последната и твърда действителност на нещата е материята — въртящите се електрони, обхождащи звездни разстояния в самотата на атомите; за способните да платонизират е видът, обликът. В трета книга на *Енеидата* четем, че материята е недействителна: тя е изцяло куха пасивност, която приема вселенските облици, както би ги приемало едно огледало; те я разтърсват и я населяват, без да я променят. Нейната пълнота е именно огледална, създаваща впечатление, че е пълна, а е празна; тя е призрак, който дори не изчезва, защото няма даже способността да престане да съществува. Основното са формите. За тях, повтаряйки Плотин, казва Педро Малон де Чайде много по-късно: *Бог прави така, сякаш вие имате осмоъгълен златен печат, който някъде да има изваян лъв; другаде — кон; другаде — орел, и прочие; и върху парче восък да отпечатате лъва, върху друго — орела; върху друго — коня; вярно е, че всичко, що е върху восъка, то е и в златото и вие не можете да отпечатате друго нещо освен изваяното там. Ала има една разлика, че върху восъка в края на краищата има восък и струва малко, но върху златото има злато и струва много. В създанията са тези крайни и малко струващи съвършенства: у Бог са от злато, те са самият Бог. Оттам можем да умозаклучим, че материята е нищо.*

Считаме за лошо това мерило и дори за умонепостижимо и въпреки това постоянно го прилагаме. Една глава от Шопенхауер не е нито хартията от лайпцигските работилници, нито отпечатването, нито изяществата и профилите на готическата писменост, нито изреждането на съставящите звукове, нито пък мнението, което имаме за него; Мириам Хопкинс е направена от Мириам Хопкинс, не от азотните или минерални начала, въглеводороди, алкалоиди и неутрални мазнини, образуващи преходното вещество на това нежно сребърно видение или интелигибилна същност на Холивуд. Тези онагледености или софизми на добра воля могат да ни призват да търпим платоническата теза. Ще я формулираме така: *Индивидите и нещата съществуват, доколкото съществуват във вида, който ги включва, който е тяхната постоянна действителност.* Търся най-благосклонния пример: с една птица. Навикът за ятата, дребността, тъждествеността на чертите, древната връзка с двата здрача, единият в началото на дните и другият в техния край, обстоятелството, че са по-чести за слуха, отколкото за погледа, всичко това ни подтиква да приемем първенството на вида и почти съвършеното нищожество на индивидите^[2]. Кийтс, чужд на грешката, може да мисли, че славеят, който го очарова, е онзи същият, който Рут чула в житата на юдейския Витлеем; Стивънсън въздига едно-единствено птиче, което завършва вековете: *славеят, поглъщач на времето.* Шопенхауер, страстният и бистроумен Шопенхауер, привнася едно основание: чисто телесната сегашност, в която живеят животните, тяхното непознаване на смъртта и на спомените. Прибавя после, не без усмивка: *Който ме чуе да уверявам, че сивата котка, която сега играе на двора, е същата, която е скачала и палувала преди петстотин години, ще помисли за мен каквото си ще, но по-странна лудост е да си въобразяваме, че е основно друга.* И после: *Съдба и живот на лъва изисква лъвщината, която, разгледана във времето, е един безсмъртен лъв, който бива поддържан посредством безкрайното възстановяване на индивидите, чието зараждане и чиято смърт образуват сърцебиенето на тази нетленна фигура.* И преди: *Едно безкрайно времетраене е предхождало моето раждане, какво бях аз междуременно? Метафизически бих могъл да си отговаря: „Аз съм бил винаги аз; сиреч, всички, изrekli аз през това време, не са били други освен аз.“*

Подозирам, че вечната Лъвщина може да бъде одобрена от моя читател, който ще почувства царствено облекчение пред този единствен Лъв, умножен в огледалата на времето. От схващането за вечно Човечество не очаквам същото: знам, че нашето Аз го отхвърля и че предпочита да го излее без страх върху Аза на другите. Лош знак; много по-мъчни всеобщи облици ни предлага Платон: Например Трапезността или интелигибилната трапеца, която е в небесата: четириног първообраз, който преследват, осъдени на блян и на покруса; всички столари на света. (Не мога да я отрека изцяло: без една идеална трапеца не бихме стигнали до конкретните трапези.) Например Триъгълността: изтъкнат тристранен многоъгълник, който не е в пространството и който не иска да се унизи до равностранен, разностранен или равнобедрен. (Не го и отхвърлям; той е от букварите по геометрия.) Например Необходимостта, Правото, Отлагането, Отношението, Разглеждането, Размерът, Редът, Бавността, Становището, Изявлението, Безредата. За тия удобства на мисленето, издигнати до форми, вече не знам какво мнение да имам; мисля, че никой човек не може да ги предусети без съдействието на смъртта, на треската или на лудостта. Забравях за другия първообраз, който обхваща всичките и ги превъзнася: вечността, чийто разкъсан преснимък е времето.

Не знам дали моят читател се нуждае от доводи, за да изгуби вяра в платоническото учение. Мога да му предоставя много: един — несъвместимото прибавяне на нарицателни слова и на отвлечени слова, които съвместно обитават *без притеснение* в света първообраз; друг — съдържаността на неговия изобретател относно начина, по който нещата участват във всеобщите форми; друг — догадката, че тези същите архетипни първообрази страдат от смесица и разнообразие. Не са неразрешими: толкова са объркани, колкото и създанията на времето. Измайсторени са по образ на създанията, повтарят същите тези нередности, които искат да разрешат. Лъвщината, да речем, как ще мине без Надменността и без Червеността, без Гривестостта и Лапавостта? На този въпрос няма отговор и не може да има: да не чакаме от понятието *лъвщина* добродетел, много превъзхождаща онази, която има тази дума без наставката^[3].

Връщам се към Платиновата вечност. Пета книга на *Енеида* включва един много общ преглед на съставлящите я части. Справедливостта е там, както и Числата (до кое?), и Добродетелите, и Постъпките, и Движението, ала не грешките и клеветите, които са болестите на една материя, в която е бил изкован един Облик. Не доколкото е мелодия, а доколкото е Хармония и е Ритъм, Музиката е там. За патологията и земеделието няма първообрази, защото са ненужни. Изключени са и хазната, стратегията, реториката и управленското изкуство — макар, във времето, донякъде те да произтичат от Красотата и/Числото. Няма индивиди, няма една първенстваща фигура на Сократ, нито дори на Високопоставен Човек или на Император; има, обикновено, Човек. В замяна всички геометрични фигури са там. От цветовете има само първичните: няма Пепеляв, Пурпурен, нито Зелен в тази вечност. Във възходящ ред нейните най-древни първообрази са тези: Разликата, Еднаквостта, Предложението, Покоят и Битието.

Разгледахме една вечност, която е по-бедна от света. Остава да видим как я възприе нашата църква и ѝ повери едно по-висшестоящо изобилие, отколкото всичко онова, което годините носят.

[1] Схоластичното разбиране за времето като поток на потенциалното в настоящето е сродно с тази идея. Виж вечните предмети на Уайтхед, съставляващи „царството на възможността“ и влизащи във времето. ↑

[2] Жив, син на Буден, невероятният метафизически Робинзон от романа на Абу Бакър ибн Туфайл, се примирява да яде онези плодове и онези риби, които изобилстват на острова му, винаги загрижен видът да не се изгуби и вселената да не обеднее по негова вина. ↑

[3] Не искам да се разделя с платонизма (който изглежда леден), без да съобщя това наблюдение, с надежда да го продължат и оправдаят: *Родовото може да бъде по-силно от конкретното*. Онагледяващи случаи не липсват. Като малък, летувайки на север в провинцията, кръглата равнина и мъжете, пиещи мате в готварницата, ме заинтересуваха, но щастieto ми бе страхотно, когато узнах, че оная окръгленост била „пампата“, а ония мъже — „гаучовците“. Същото е при надарения с въображение, който се влюбва. Родовото (повтаряното име, типът, родината, богоизбраната участ, която ѝ приписва)

първенства над индивидуалните черти, *които биват търпени по силата на, предходното.*

Крайният случай, за влюбващия се по чути думи, е многообичан в персийската и арабската литература. Да чуеш описанието на някоя царица — коса, наподобяваща нощите на раздяла и преселване, но лице като деня на прелестта, гърди като топки от слонова кост, огряващи луните, походка, засрамваща антилопите и предизвикваща отчаянието на върбите, обременителни ханшове; пречеци ѝ да се крепи на крака, ходила, тесни като острия на копия, — и да се влюбиш в нея до безметежност и до смърт е една от традиционните теми в *Хиляда и една нощ*. Да се прочете историята за Бадр Басим, син на Шадриман, или за Ибрахим и Ямила. ↑

II

Най-добрият документ за първата вечност е пета книга на *Енеидата*; за втората или християнската — единадесета книга на Свети Августиновите *Изповеди*. Първата не се схваща въвн от платоническата теза; втората — без вероизповедното тайнство на Троицата и без обсъжданията, повдигнати поради предопределение и неодобрение. Петстотин страници *ин фолио* не биха изчерпали темата: надявам се тези две-три *ин октаво* да не изглеждат прекалено дълги.

Може да се твърди, с достатъчно поле за погрешност, че „нашата“ вечност бе постановена няколко години след хроническото чревно заболяване, убило Марк Аврелий, и че мястото на тая главозамайваща повеля бе урвата на Фурвиер, която преди се е наричала *Форум ветус*, прочута сега с въжената линия и базиликата. Въпреки авторитета на разпоредилия се — епископ Иринеи — тази принудителна вечност бе много повече от празна свещеническа одежда или църковен разкош: бе решение й бе оръжие. Словото е родено от Отца, Светият дух изхожда от Отца и Словото, гностиците обикновено умозаклучаха от тия две неотрицаеми операции, че Отецът бил предшествал Словото, а двамата — Духа. Това умозаклучение разпадаше Троицата. Иринеи поясни, че двойният процес — рождение на Сина от Отца, излъчване на Духа от двамата — не е станал във времето, а изчерпва веднъж завинаги миналото, настоящето и бъдещето. Пояснението преобладавало и сега е догма. Така бе обнародвана вечността, преди едва изтърпявана в сянката на някой неупълномощен платонически текст. Добрата връзка и различаването на трите хипостази на Господ е невероятен проблем сега и тази нищожност изглежда заразява отговора; ала няма съмнение относно величието на резултата, поне за подхранване на надеждата: *Вечността е чисто вино днес, непосредствено и очевидно наслаждение от безкрайните неща*. Също — за емоционалната и полемическата важност на Троицата.

Сега католиците лаици я смятат сборно тяло, безкрайно правилно, ала и безкрайно скучно; либералите — излишен богословски цербер, суеверие, което многото постижения на Републиката вече ще се заемат да отстранят. Троицата, разбира се, надхвърля тези формули. Въобразим ли си внезапно нейното зачеване от баща, син и видение, съчленени в един-единствен организъм, тя изглежда случай на интелектуална тератология, обезобразеност, която само ужасът на някой кошмар е могъл да роди. Адът е просто физическо насилие, но трите презаплетени лица внасят интелектуален ужас, удавена безкрайност, като от противостоящи огледала. Данте поискал да ги представи със знака за наслаждане на разноцветни прозирни кръгове; Дън — с усложнени змии, богати и неразривни. *Сияе в пълно тайнство Троицата* — писа Свети Паулино.

Отделено от схващането за избавление, различаването на трите лица в едно трябва да изглежда произволно. Разгледано като потребност на вярата, неговото основно тайнство не се облекчава, а изпъкват неговото намерение и неговото използване. Разбираме, че отказът от Троицата — от Двоицата поне — значи да се направи от Исус един случаен Господен избраник, едно произшествие на историята, а не непреходен, постоянен съдник на нашето благочестие. Ако Синът не е и Отец, избавлението не е пряко божествено дело; ако не е вечно, няма да е вечна и саможертвата да се е унизил до човек и да е умрял на кръста. *Само една безкрайна възвишеност е могла да удовлетвори за безкрайни епохи чрез една изгубена душа* — настоява Джеремай Тейлър. Така може да се оправдае догмата, макар че схващанията за рождението на Сина от Отца и за изхождението на Духа от двамата продължават да намекуват за едно предимство, без да броим тяхното достойно за порицание положение на чисти метафори. Богословието, заело се да ги разграничи, решава, че няма повод за объркване, тъй като резултатът от едното е Синът, от другото — Духът. Вечно рождение на Сина, вечно изхождение на Духа — това е великолепно решение на Иринеи: измисляне на едно действие без време, на един осакатен *безвремеви глагол*, който можем да отхвърлим или да боготворим, не и да обсъждаме. Така Иринеи възнамеряваше да спаси страшилището и успя. Знаем, че беше враг на философите; да се домогне до едно от техните оръжия и да го обърне срещу тях, трябва да му е доставило войнствена наслада.

За християнина първата секунда на времето съвпада с първата секунда на Сътворението — факт, който ни спестява зрелището (възстановено наскоро от Валери) на един незает Бог, който намотава пустеещи векове из „предходната“ вечност. Имануел Сведенборг (*Правата христова вяра*, 1771) видя в един край на духовния свят статуя, от която си представят, че са поглъщани всички ония, които *умуват неразумно и безплодно върху положението на Господ преди да направи света*.

Откак Иринеј я откри, християнската вечност започна да се различава от александрийската. След като е била отделен свят, приспособи се да стане един от деветнадесетте атрибута на Божия промисъл. Освободени от народното боготворене, първообразите предлагаха опасността да се превърнат в божества или в ангели; не се отрече следователно тяхната действителност — винаги по-голяма от тази на самите създания, — но бяха сведени до вечни идеи в Словото творец. В това схващане за *всеобщността преди нещата* се озовава Алберт Велики: смята ги за вечни и предхождащи събитията на Сътворението, но само като вдъхновения или облици. Внимаваше много добре да ги отдели от *всеобщността в нещата*, които са същите божествени схващания, вече конкретизирани различно във времето, и преди всичко — от *всеобщността след нещата*, които са схващанията, преоткрити от индуктивното мислене. Времевете се различават от божествените по това, че им липсва творческа ефикасност, ала не по друго; подозрението, че Божите категории могат да бъдат не именно тези на латинския, не се побира в схоластиката... Но предупреждавам, че избързвам.

Учебниците по богословие не се бавят с нарочна посветеност на вечността. Ограничават се да предупреждават, че тя е съвременната и цялостна интуиция за всички деления на времето, и да изтощават еврейските Писания в търсене на измамни потвърждения, където изглежда Светият дух е казал много лошо онова, което добре казва тълкувателят. Обикновено с това намерение размахват следната изява на изтъкнатото презрение или на чисто дълголетие: *Един ден пред Господ е като хиляда години и хиляда години са като един ден*, или великите думи, които чул Мойсей и които са името Божие: *Аз, Който съм*, или онези, които чул Свети Йоан Богослов в Патмос, преди и след стъкленото море, подобно на кристал, и червен змей, и птиците, ядящи

плътта на предводители: *Аз съм Алфа и Омега, начало и край*^[1]. Обикновено приписват това определение на Боеций (замислено в затвора, навярно малко преди да умре от меч): *Вечността е цялостно и свършено видение на безграничния живот* и то ми харесва повече, отколкото почти сладострастното повторение на Ханс Ласен Мартенсен: *Вечността е чисто вино днес, непосредствено и очевидно наслаждение от безкрайните неща*. Но пък изглежда презират онази неясна клетва на ангела, застанал прав върху морето и върху земята (Откровение, 10:6): *и се закле в онзи, Който живее вовеки веков и Който сътвори небето и каквото е на него, земята и каквото е върху нея и морето и каквото е в него — че не ще вече да има време*. Вярно е, че време в този стих трябва да равностой на забавяне.

Вечността остана като атрибут на неограничения Божи промисъл и е повече от известно, че поколения богослови са обработили този промисъл по свой образ и подобие. Никое насърчение не е тъй живо, както обсъждането на предопределеността от вечността. Четиристотин години след кръста английският монах Пелагий изпадна в непристойността да мисли, че невинните, умиращи некръстени, постигат царството небесно^[2]. Августин, Хипонски епископ, го опровергава с такова възмущение, каквото неговите издатели възторжено приветстват. Забелязва ересите на това учение, отблъсквано от праведните и мъчениците: отрицанието му, че в човека Адам вече сме съгрешили и погубили всички люде, неговата отвратителна забрава, че тази смърт се предава от баща на син чрез плътско зараждане, неговото подценяване на кървавата пот, на свръхестествената агония и на вика на Оня, Който умря на кръста, неговото отблъскване на тайните благоволения на Светия дух, неговото ограничаване на свободата Господна. Британецът бе имал дързостта да призове справедливостта; светецът — винаги сензационен и чуждоземец — отстъпва в това, че според справедливостта всички хора заслужаваме безпощадния огън, но Бог е решил да спаси някои, *по своята неведома воля*, или, както ще рече Калвин много по-късно, не без грубост: *защото ей така (защото пожелал)*. Те са предопределените. Лицемерието или сванът на богословите отреди използването на тази дума спрямо предопределените за небето. Предопределени за мъчението не може да има: вярно е, че необлагодетелстваните минават през вечния огън, но става дума за

едно опущение Господне, а не за нарочно действие... Това средство поднови схващането за вечността.

Поколения от хора идолопоклонници бяха населявали земята, без възможност да отхвърлят или прегърнат Божието слово; беше толкова нахална представата, че могат да се спасят без това средство, както и да отрекат, че някои от техните мъже, прочути по добродетелност, ще бъдат изключени от царството небесно. (Цвингли, 1523, заяви своята лична надежда да споделя небето с Херкулес, Тезей, Сократ, Аристотел, Аристид, Сенека.) Едно разширение на деветия Господен атрибут (който е вездесъщият) бе достатъчно, за да прокуди трудността. Обнародвано бе, че тя има значение за познанието на всички неща: струва си да кажем — не само на действителните, но и на възможните. Издирено бе едно място в Писанията, което да позволи това безкрайно допълнение, и бяха намерени две: едното, от първата Книга за царете, в което Господ казва на Давид, че мъжете от Кеила ще го предадат, ако не се махне от града, и той се маха; другото, от Евангелието на Матей, в което проклина два града: *Горко ти, Хоразине, горко ти, Витсаиде! Защото, ако с Тир и Сидон се бяха извършили чудесата, които станаха у вас, отдавна те биха се покаяли във вретинище и пепел.* С тази повторена подкрепа потенциалните форми на словото биха могли да влязат във вечността: Херкулес съжителства на небето с Улрих Цвингли, защото Бог знае, че би спазил църковната година, Лернейската хидра бива запратена във външните мрачини, защото ѝ е известно, че е отхвърлила кръщението. Ние долавяме действителните събития и си представяме възможните (и бъдещите); при Господ не съществува това различие, принадлежащо на незнанието и на времето. Неговата вечност вписва веднъж завинаги (*с една постъпка на разбиране*) не само всички мигове на тоя препълнен свят, но и тези, които биха имали свое място, ако най-чезнещият от тях се променеше — и невъзможните също. Неговата съчетаваща и точна вечност е много по-обилна, отколкото вселената.

За разлика от платоническите вечности, за които най-голяма опасност е безвкусието, тази е заплашена от опасността да се уподоби на последните страници в *Одисей* и дори на предходната глава, за огромния разпит. Една царствена добросъвестност на Августин направи умерено това изобилие.

Неговото учение, поне на думи, отхвърля осъждането; Господ се взира в избраниците и подминава низвергнатите. Знае всичко, но предпочита да задържи своето внимание върху добродетелните жития. Джон Скот Ериугена, придворен учител на Шарл Плешивия, славно обезобрази тая мисъл. Проповядваше един несвършващ Бог; учеше за един свят от платонически първообрази; учеше за един Бог, който не долавя греха, нито обличите на злото; учеше за обожествяването, крайното възвръщане на създанията (включително времето и демона) към Божието първоединство. *Божествената доброта ще унищожи злобата, вечният живот ще погълне смъртта, блаженството — нещастieto.* Тази смесена вечност (която, за разлика от платоническите вечности, включва индивидуалните съдби; която, за разлика от правоверната институция, отхвърля всяко несвършенство и нищета) бе осъдена от съборите във Валенсия и в Лангр. *За деленето на природата*, противоречивата творба, която го проповядваше, изгоря на обществената клада. Сполучлива мярка, която разбуди благоволенieto на книголюбителите и позволи книгата на Ериугена да стигне до нашите години.

Вселената изисква вечност. Богословите знаят, че щом Божието внимание се отклони само за секунда от моята пишеща ръка, тя ще падне в нищото, сякаш поразена от тъмен огън. Затова твърдят, че запазването на този свят е вечно творение и че глаголите *запазвам* и *сътворявам*, тъй враждуващи тук, са синоними на Небето.

[1] Представата, че времето на хората не е съизмеримо с Божието, изпъква в един от ислямските преводи на поредицата за *възкачването*. Знае се, че Пророкът бил въздигнат до седмото небе от сияйната кобила Бурак и че разговарял на всяко едно с населяващите го патриарси и ангели, и че прекосил Единството и усетил студ, който смразил сърцето му, когато дланта Господна го потупала по рамото. Копитото на Бурак, напускайки земята, преобърнало кана, пълна с вода; след завръщането си Пророкът я вдигнал и не се била изляла нито капка. ↑

[2] Исус Христос бе казал: *Оставете децата да дохождат при Мене*; Пелагий бе обвинен, естествено, че се вмъквал между децата и Исуса Христа, като ги осигурявал така за ада. Както при Атанасий

(Сатанас), името му позволявало каламбура; всички казвали, че Пелагий (Pelagius) трябвало да е море (pelagus) от злини. ↑

III

Дотук, в хронологичния ѝ порядък, общата история на вечността. На вечностите, по-добре казано, тъй като човешкото желание е сънувало два последователни и враждебни съня с това име — единия, реалистичен, копнеещ със странна любов спокойните първообрази на създанията; другия — номиналисткия, отричащ истината на първообразите и искащ да струпва в една секунда подробностите на вселената. Първият се основава на реализма, учение, тъй отдалечено от нашето битие, че не вярвам във всички тълкувания, включително в моето; последният — на съдържащия го номинализъм, който утвърждава истината за индивидите и условността на родовете. Значи, подобно на непринудения и крилат прозаик от комедията, всички правим номинализъм, без да го знаем: той е като обща предпоставка на нашето мислене, придобита аксиома. Оттам, безполезността да го коментираме.

Дотук, в неговия хронологичен порядък, оспорваното и куриадно развитие на вечността. Далечни мъже, мъже брадати и увенчани с митри, я замислили на всеослушание, за да объркат ереси и за да изискват различаването на трите лица в едно, за да възпрат, тайно, по някакъв начин хода на часовете. *Живеенето е губене на време: нищо не можем да възвърнем или да запазим освен под формата на вечност*, чета у емерсънизирания испанец Джордж Сантаяна. На което е достатъчно да се противопостави онова ужасно място у Лукреций за лъжливостта на съвокуплението: *Както жадния, който иска в съня да пие и изчерпва формите на вода, които не го утоляват, и загива, изгарян от жажда наред някоя река: така Венера мамии любовниците с видения и виждането на едно тяло не ги насища, и нищо не могат да откъснат или запазят, макар нерешителните и взаимни ръце да обхождат цялото тяло. Накрая, когато по телата има личба за щастия и Венера е на път да засее полята на жената, любовниците се притискат горестно, любовен зъб до зъб; съвсем напразно, понеже не успяват да се изгубят в другия, нито да станат*

едно и също съществува. Първообразите и вечността — две думи — обещава по-твърди обладания. Истината е, че редуването е една непоносима нищета и че великодушните щения желаят всички минути на времето и цялото разнообразие на пространството.

Знайно е, че собствената самоличност се корени в паметта и че отстраняването на тази способност носи идиотщина. Уместно е да се мисли същото и за вселената. Без една вечност, без едно деликатно и тайно огледало на преминалото през душите вселенската история е изгубено време и в нея — нашата лична история, което ни кара да се чувстваме неуютно като призраци. Не са достатъчни и грамофонната плоча на Берлинер или ясният кинематограф, просто образи на образи, кумири на други кумири. Вечността е едно по-богато изобретение. Вярно, че е немислима, но и скромното последователно време е немислимо. Да се отрича вечността, да се предполага широкото премахване на годините, натоварени с градове, реки и лекувания, не е по-невероятно, отколкото да си въобразяваме тяхното всеобщо спасение.

Как е била начената вечността? Свети Августин подминава проблема, но сочи един факт, който изглежда позволява някакво решение: съставките от минало и от бъдеще, които има във всяко настояще. Привежда определен случай: припомнянето на едно стихотворение. *Преди да започне, стихотворението е в моята предварителност; щом го свърши — в паметта ми; но докато го казвам, то се разтяга в паметта чрез онова, което съм казал; предварителността чрез онова, което ми остава да кажа. Онова, което се случва с целостта на стихотворението, се случва с всеки стих и всяка сричка. Казвам същото за по-дългото действие, от което е част стихотворението, и за индивидуалната участ, състояща се от поредица действия, и за човечеството, което е поредица от индивидуални съдби.* Това потвърждение на съкровената връзка на различните времена на времето включва обаче последователността, факт, който не съвпада, образец на еднородната вечност.

Мисля, че носталгията бе този образец. Разнеженият човек изгнаник, който си припомня щастливи възможности, ги вижда от гледище на вечността, с цялостна заборава за това, че изпълнението на една от тях изключвала или отменяла другите. В страстта споменът се

накланя към безвремието. Струпваме щастия от едно минало в един-единствен образ; залезите, които всеки подиробед гледам различно червени, ще бъдат в спомена един-единствен залез. С предвиждането става същото: най-несъвместимите надежди могат да съжителстват безпрепятствено. Нека бъде изречено с други думи: стилът на желанието е вечността. (Правдоподобно е в намека за вечното — за *непосредственото и очевидно наслаждение от безкрайните неща* — да е причината за особената приятност, която изброяванията дирят.)

IV

Остава ми само да посоча на читателя моята лична теория за вечността. Тя е една бедна вечност, вече без Бог и дори без друг притежател и без първообрази. Формулирах я в книгата *Езикът на аржентинците* през 1928. Предавам каквото огласих тогава; страницата бе озаглавена: *Да се чувстваш в смърт*.

„Желая да отбележа тук едно преживяване, което имах преди няколко вечери: прекалено чезнеща и възторжена нищожност, за да я нарека приключение, прекалено ирационална и сантиментална за мисъл. Става въпрос за една сцена и нейната дума: дума, вече изречена от мен, ала неизживяна дотогава всеотдайно. Пристъпвам към описанието ѝ, с произшествията по време и по място, които я изявяват.

Припомням си я така. Следобеда, предшествал онази вечер, бях в Баракас: местност, непосещавана от моя навик и чието отстояние до онези, които после обиколих, вече даде чудноват привкус на този ден. Вечерта нямаше никакво предназначение — нали беше спокойна, излязох да повървя и да си припомням, после да ям. Не исках да определям посоката на това вървене; подирих една най-голяма широта от вероятности, за да не уморявам очакването със задължителното предварително виждане на една от тях. Осъществих възможно най-лошо онова, което наричат ходене напосоки; приех, без друг съзнателен предразсъдък освен избягването на булевардите или широките улици, най-неясните покани на случайността. Все пак, някакво свойско притегляне ме отдалечи към едни квартали, чието име винаги искам да си спомням и които налагат поклон на моята гърд. Не искам да обознача така

моя квартал, точната обстановка на детството, а неговите все още тайнствени околности: кът, който притежавах изцяло на думи и малко в действителност, съседен и митологичен едновременно. Обратното на познатото, неговият гръб са за мен онези предпоследни улици, наистина почти толкова непознавани, колкото и вкопаните основи на нашата къща или невидимия ни скелет. Ходенето ме изведе край един уличен ъгъл. Вдъхнах нощ, в преспокоен отдих за мислене. Гледката, никак сложна впрочем, изглеждаше опростена от моята умора. Правеше я недействителна самата ѝ типичност. Улицата беше с ниски къщи и макар първото ѝ обозначение да беше бедност, второто беше наистина щастие. Беше от най-бедното и най-красивото. Някоя къща не се показваше на улицата, смоковницата тъмнееше над скосения ръб, вратичките — по-високи от изтеглените черти на стените — изглеждаха изпълнени със същата безкрайна субстанция на ноцта. Плочникът беше наклонен над улицата, улицата беше от първична кал, още незавладяна кал на Америка. В дъното уличката, вече като в лампата, се сриваше към Малдонадо. Над мътната и хаотична земя една розова ограда сякаш не подслоняваше лунен светлик, а излъхваше съкровена светлина. Едва ли има начин да се назове нежността по-добре, отколкото това розово.

Загледах се в тая простота. Помислих си, навярно гласно: това е същото, както отпреди тридесет години... Направих догадки за тая дата: неотдавнашното време в други страни, ала вече далечно в тази менлива част на света. Може би пееше птиче и почувствах към него малка обич с размера на птиче; ала най-сигурното е, че тази вече главозамайваща тишина нямаше друг шум освен също тъй безвремения на щурците. Лесната мисъл: *Намирам се в хиляда осемстотин и някоя* престана да бъде няколко приблизителни думи и се задълбочи до действителност. Почувствах се мъртъв, почувствах се отвлечен възприемател на света — неопределена боязън, облъхната с наука, което е най-добрата яснота на метафизиката. Не

повярвах, не, че не съм се изкачил нагоре по предполагаемите води на Времето; по-скоро подозрях, че съм притежател на недоизказания или отсъстващ смисъл на умонепостижимата дума *вечност*. Едва после смогнах да определя тази въобразимост.

Пиша я, сега, така: тя е чисто представяне на еднородни събития — спокойна нощ, чиста стеничка, провинциален мирис на орлови нокти, опорна кал — не е просто тъждествена с онова, което имаше край ъгъла преди толкова години: тя е, без прилики на повторения, същото. Времето, ако можем да предусетим тая тъждественост, е една самоизмама: безразличието и неразделимостта на един момент от неговото привидно вчера и на друг от неговото привидно днес е достатъчно, за да го разчлени.

Очевидно е, че броят на такива човешки моменти не е безкраен. Първичните — на физическо страдание и физическа наслада, на приближаване на съня, на слушане на една-единствена музика, на много сила или много нежелание — са още по-безлични. Извличам предварително това заключение: животът е прекалено беден, за да не бъде безсмъртен. Но дори не сме уверени в нашата бедност, понеже времето, лесно опровержимо в сетивността, не е такова и в интелектуалността, от чиято същност изглежда неотделимо схващането за последователност. И тъй, нека остане като емоционална забавна случка съзираната идея и като призната нерешителност на този лист — истинският момент на възхита и възможният намек за вечност, за което тая вечер не бе скъперница спрямо мен.“

Намерението да се придаде драматичен интерес към този животопис на вечността ме принуди към известни преиначавания: например, да обобщя в пет-шест имена това дълговековно пораждане.

Работих наслуки в моята библиотека. Сред творбите, които най ми бяха в услуга, трябва да упомена следните:

Философия на гърците от д-р Паул Дойсен. Лайпциг, 1919.

Избрани трудове на Плотин, превод на Томас Тейлър. Лондон, 1817.

Откъси, онагледяващи неоплатонизма. Превод и предговор от Р. Додс. Лондон, 1932.

Философията на Платон от Алфред Фуйе. Париж, 1869.
Светът като воля и представа от Артур Шопенхауер, издадена от Едуард Гризбах.
Лайпциг, 1892.
Философията на средновековието от д-р Пауя Лойсен. Лайпциг, 1920.
Изповедите на Свети Августин, дословен превод на отец Анхел К. Вега. Мадрид, 1932.
Паметник на Свети Августин. Лондон, 1930.
Догматика от д-р Р. Роте. Хайделберг, 1870.
Опити за философска критика от Менендес-и-Пелайо. Мадрид, 1892.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.